

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ «КАНСЕЛІНГУ» У МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ: КИТАЙСЬКО-ЛИТОВСЬКИЙ КЕЙС

THEORETICAL-LEGAL ASPECTS OF “CANCELLING” PHENOMENON IN INTERSTATE RELATIONS: THE CHINESE-LITHUANIAN CASE

Стовпець О.В., д.філос.н.,
професор кафедри кримінального і адміністративного права
Одеський національний морський університет

Стовпець В.Г., к.філол.н.,
професор кафедри кримінального і адміністративного права,
директор Центру освітніх послуг
Одеський національний морський університет

У статті з погляду теорії держави та права вивчається кейс китайсько-литовського конфлікту, який одночасно розгортається і в ідеологічній, і в торговельно-економічній, і в політико-правовій площині. У фокусі уваги – застосування механізмів «канселінгу» у міждержавних відносинах, з акцентом на можливе зловживання правом і геополітичними важелями з боку Китаю. Досліджується походження феномену «канселінгу» та пов'язаних явищ. Показана різниця між механізмами реалізації «канселінгу» всередині суспільств (як відкритих, так і несвободних) та у міждержавних відносинах. Міжнародно-правові постулати, зафіксовані у Статуті ООН, такі як принципи недискримінації, рівноправності, суверенності політичного курсу незалежної країни, у досліджуваній ситуації випробовуються на міцність із боку КНР. Робиться припущення, що від того, яким чином буде розв'язаний цей геополітичний конфлікт між Китаєм і Литвою (як частиною ЄС і НАТО), залежатиме, який правовий і політичний прецедент утвориться у новітній міжнародно-правовій практиці.

Задля коректного розуміння природи «канселінгу» проводиться філософсько-правовий аналіз феномену «Cancel culture» як такого. Наголошується на тому, що він є специфічною соціальною практикою, коли якась публічна особа, бренд чи корпорація під тиском «суспільної думки» та ЗМІ позбавляється підтримки широкого загалу, піддається осуду та навіть вигнанню, «скасуванню», бойкоту, повному виключенню із соціальних або професійних спільнот як у медійному середовищі, так і в реальному світі. Що ж стосується досліджуваного китайсько-литовського кейсу, то тут ми бачимо спроби екстраполяції механізмів «канселінгу» у площину публічно-правових міжнародних відносин.

Робиться загальний висновок про те, що нинішній Китай, будучи достатньо впливовою силою у сучасному світі, прагне повернутися до статусу гегемона й активно застосовує економічні інструменти як засоби геополітичного тиску. Литва виступає лиш як «пробний камінь» такої політики. Використання економічних інструментів у геополітичних цілях супроводжується зловживанням правом (у низці випадків воно може мати форму торгового шантажу), а інколи – навіть прямим порушенням деяких принципів міжнародного права, зафіксованих Статутом ООН. Таке радикальне розривання торгово-економічних і політичних відносин між КНР і країною ЄС не мало досі прецедентів у новітній історії, так само як і жорсткий тиск Китаю на ключових партнерів Литви.

Перспективи розв'язання цього конфлікту істотно залежать від ступеня реальної солідарності країн ЄС із Литвою, навіть якщо це призведе до економічних втрат. Підсумки нинішнього китайсько-литовського конфлікту матимуть важливі наслідки для майбутніх міжнародно-правових відносин і певне значення для теорії держави та права (як ілюстрація відмінностей між декларованими правовими принципами та політичною реальністю).

Ключові слова: «канселінг», недискримінація, солідарність, суверенітет, геополітика, міждержавні стосунки, Литва, Китай, зловживання правом.

In the article, from the standpoints of the theory of state and law, it's studied the case of the Chinese-Lithuanian conflict, which unfolds simultaneously in the ideological, and the economic, and the legal-political realms. Here we've focused on the use of “cancelling” mechanisms in interstate relations, with an emphasis on possible misuses of law and geopolitical leverage by China. The origin of the “cancelling” phenomenon and related notions were studied. We try to show what's the difference between “cancelling” mechanisms implemented within societies (both ‘open societies’ and non-free), as well as the way that the mentioned one has been implemented by China in interstate relations. The international legal postulates enshrined in the UN Charter, such as the principles of non-discrimination, equality, and sovereignty of the political course of an independent country, nowadays are tested for strength by PRC. We assume that the resolution of this geopolitical conflict between China and Lithuania (as part of the EU and NATO) will determine the kind of legal and political precedent set in contemporary international legal practice.

In order to comprehend the nature of “cancelling” correctly, a philosophical and legal analysis of the phenomenon of “Cancel culture” has been provided. It is a specific social practice when a public figure, a person, brand or corporation loses public support under pressure from “public opinion” and the media; this public figure may be condemned, rejected, boycotted, and even banished, totally expelled, completely excluded from social or professional communities, both in the media and in the real world. As for the Chinese-Lithuanian case studied here, we see attempts to extrapolate the mechanisms of “cancelling” into the realm of international relations and the public law.

It is generally concluded that today's China, being an influential power in the modern world, strives for the restitution of its former hegemonic status. Therefore, PRC uses various economic instruments as means of geopolitical pressure. In this case, Lithuania appears only as a “touchstone” of such a policy. The use of economic instruments for geopolitical purposes is accompanied by misuse of trade law (in some cases it may take the form of ‘trade intimidation’), and sometimes it's even a direct violation of certain legal principles declared by the UN Charter. Such a radical severance of trade-economic and political relations between China and the EU member-state had no any precedents in recent history, as well as Chinese unshaken diplomatic position, with all kinds of pressure on Lithuania's biggest trade-partners.

The prospects for resolving this conflict depend significantly on real solidarity of the EU countries with Lithuania, even if it leads to economic losses. The outcome of the current Chinese-Lithuanian conflict will have important implications for future international trade and legal relations, and will also have some practical meaning for the Theory of state and law (as an illustration of the differences between declared legal principles and political reality).

Key words: “cancelling”, non-discrimination, solidarity, sovereignty, geopolitics, interstate relations, Lithuania, China, misuse of law.

Постановка проблеми. У Статуті Організації Об'єднаних Націй як ключові закладено ідеї співробітництва та недискримінації. Ідея необхідності пошуку міждержавного консенсусу й міжнародного співробітництва держав незалежно від їхніх політичних, соціально-еко-

номічних, культурно-історичних або інших відмінностей є такою, що не піддається сумніву. Принцип співробітництва розцінюється ООН як один із механізмів розбудови мирних і дружніх відносин між націями та сприяє забезпеченню рівноправності [1, ст. 55]. Інший не менш

важливий принцип, недискримінації, витікає із загально-визнаного принципу суверенної рівності держав та у правовому розумінні передбачає право будь-якої держави очікувати надання від всіх інших держав таких саме можливостей та умов (зокрема в економічних відносинах), як і для решти країн світу, за винятком випадків, коли до якоїсь держави застосовуються відповідні міжнародні санкції на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН [2, с. 331]. Втім, сучасна геополітична практика інколи ігнорує зазначені принципи, створюючи як проблеми для міждержавних відносин, так і простір для відповідних роздумів та оцінок із позицій політичної філософії й теорії держави і права.

11 січня 2022 р. міністр закордонних справ Литви Г. Ландсбергис заявив у інтерв'ю Financial Times, що на його країну та міжнародні компанії, котрі співпрацюють із Литвою, чинить безпрецедентний і незаконний тиск Китай [3]. Суперечка ця триває із листопада 2021 р., коли у Вільнюсі відкрилося представництво Тайваню. Воно не має статусу посольства, бо офіційних дипломатичних відносин Литва із Китайською Республікою (зі столицею у Тайбеї) формально не має, але для Китайської Народної Республіки було достатньо і того, що на вивісці представництва написано саме «Тайвань» (а не «Тайбей»), за назвою столиці острова, що нібито натякає на перспективи визнання незалежності Тайваню Литвою. Та з офіційної китайської погляду це є порушенням «принципу одного Китаю», із яким погодилася Литовська Республіка, відкриваючи у себе посольство КНР у 1991 р. Влада КНР висловила жорсткий протест у зв'язку із відкриттям «Тайванського представництва у Литві». Наприкінці листопада 2021 р. Китай відкликав свого посла з Вільнюсу, понизивши статус свого представництва до тимчасового, а також висунув до Литви вимогу відкликати свого посла з Пекіну. Незважаючи на те, що литовський президент Г. Науседа поспішив запевнити владу КНР у тому, що Литва не заперечує «принцип одного Китаю», вже на початку грудня 2021 р. митна служба КНР видалила Литву зі списку схвалених експортерів і припинила як приймати литовські товари, так і надсилати будь-яку китайську продукцію до Литви. Начебто такої країни взагалі не існує у світі! Цей випадок є безпрецедентним в історії відносин КНР із країнами-учасниками Євросоюзу.

Стан опрацювання проблеми. Коректне розуміння нинішнього китайсько-литовського кейсу навряд чи можливе без усвідомлення нюансів політики КНР щодо Тайваню. «Політика єдиного Китаю» є предметом наукових досліджень у публікаціях П. Чоу [4], С. Голдстейна [5], а також дослідницького колективу із Congressional Research Service [6]. Деякі ціннісні особливості, якими керується сучасний Китай у своїй політиці, також досліджувалися в одній із наших попередніх публікацій [7, с. 59–72].

Метою статті є аналіз (із позицій загальної теорії держави та права) тієї унікальної ситуації, яка спостерігається на сучасній міжнародній арені між «східним гегемоном» – Китаєм – і невеличкою Литвою, що уособлює ліберальний Захід (будучи інтегрованою у ключові західні геополітичні й економічні структури). Ми також прагнемо показати *різницю між механізмами реалізації «канселінгу»* всередині суспільств (як відкритих, так і несвободних) й у міждержавних відносинах, де на передній план висуваються економічні важелі, спроби застосовувати всілякі ембарго, тарифні війни, імпортно-експортні обмеження. Серед важливих завдань статті – продемонструвати на прикладі китайсько-литовського кейсу, яким чином у нинішніх глобальних геополітичних реаліях можуть піддаватися сумніву деякі принципи, котрі вважалися довгий час самоочевидними у класичній теорії держави та права.

Актуальність цього дослідження полягає у прагненні зрозуміти, чи може сучасний Китай, використовуючи свою економічну міць і геополітичний статус, фактично зупинити економіку окремо взятої країни світу, ще й до

того ж члена ЄС і НАТО? Важливо аналізувати цю ситуацію та спостерігати за її розвитком, оскільки модель її правового розв'язання, яка створюється просто зараз, стане своєрідним індикатором реального статусу ЄС на міжнародній арені та здатності захищати *європейські правові цінності*.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками ми вже звикли чути словосполучення «cancel culture», проте зазвичай йшлося про соціальний бойкот щодо публічних осіб (акторів, політиків, бізнесменів або приватних компаній, навіть щодо інтелектуалів), чия поведінка вважалася суспільною думкою як така, що порушує норми суспільної моралі або кидає виклик соціокультурним стандартам, але у цьому випадку ми розбираємо специфічний кейс, коли механізм «cancel culture» було фактично застосовано на рівні міждержавних відносин за ініціативою КНР. Як вже зазначалося вище, після відкриття «Тайванського представництва у Литві» Китай не тільки відкликав послів із Вільнюсу, а ще й виключив Литву зі своєї системи митного документообігу. Внаслідок цього нині литовські експортери й імпортери просто не можуть знайти свою країну у переліку китайської митниці. Так само і Литви як *країни призначення* для китайських експортерів у митній системі КНР нині не існує. Тому будь-який товарообіг між країнами унеможливлено.

Зазначимо, що КНР не була головним майданчиком для литовського експорту, так само як і Литва не була ключовим торговим партнером для Китаю. Втім, на рівні приватного бізнесу ці несподівано жорсткі обмеження ускладнюють життя підприємцям обох країн. Так, із Китаю до Литви вже не доїхали близько 1200 контейнерів із товаром на загальну суму близько 240 млн євро. Це, природно, порушує ланцюжки поставок комплектуючих, запасних частин, інших продуктів китайського виробництва, що користувалися попитом у Литві. Можлива криза відповідних литовських бізнесів створює додаткове навантаження на бюджет Литви в умовах глобальної «корона-кризи».

Втім, це лише невеличка частина описуваної проблеми, адже потужний в економічному сенсі Китай вирішив спробувати можливості «канселінгу» як інструменту геополітики на прикладі невеличкої Литви, яка, хоч і не має ключового значення для китайської торгівлі, але досить тісно пов'язана з економікою ЄС. За повідомленнями агентства Reuters і видання Financial Times [8], Китай заборонив ввозити вироблені у Литві товари європейських компаній. Великі автоконцерни та європейські виробники автомобільних деталей вже отримали від Пекіну вимогу не розміщувати замовлення на литовських підприємствах і не використовувати відповідну продукцію Литви у виробництві призначених для китайського ринку автомобілів і комплектуючих. Як погрозу європейським корпораціям, Китай пообіцяв, що закриття для них доступу на китайський ринок, обмежить їхні операції з китайськими підприємствами-партнерами, якщо європейські експортери у своїй продукції використовуватимуть литовські комплектуючі або розміщуватимуть відповідні замовлення на литовських підприємствах.

Таким чином, Пекін поставив Євросоюз перед ультимативним вибором: або підтримати жорсткий «канселінг» Литви та продовжити вигідно працювати з китайськими компаніями, або ж не підтримати анти-литовський бойкот і ризикувати втратою багатомільярдних контрактів, які діють у китайсько-європейському торговельному просторі. Вибір цей дійсно непростий. На одній чаші терезів – цінності європейської солідарності, міжнародно-правові принципи недискримінації та можливості суверенної країни самостійно вирішувати, з якими державами та територіями розвивати культурно-економічні зв'язки (у цьому випадку – Литви з Тайванем, без визнання суверенітету останнього). На іншій – перспективи розвитку торгових відносин конкретних європейських країн і Євросоюзу

загалом із Китаєм, який сьогодні є одним із головних торгово-економічних партнерів ЄС. За даними служби Eurostat [9], Китай – третій ключовий імпортер товарів із ЄС (КНР скуповує 10,5% усього обсягу експорту ЄС; більше ніж Китай у Євросоюзу купують лише США та Велика Британія). Водночас Китай – найбільший експортер для ЄС (на товари з КНР припадає 22,4% усього європейського імпорту). Треба відзначити, що ситуація тут не така вже однозначна, бо можуть постраждати не тільки інтереси виробників країн ЄС, але й самого Китаю, адже втратити європейський ринок для КНР було би не менш болючо, ніж для європейців – втратити китайських постачальників. У такому разі ламатимуться важливі економічні схеми й технологічні ланцюжки, які вибудовувалися роками, а постраждали виробники з обох сторін не зможуть виконати контрактні зобов'язання перед іншими контрагентами.

Тут ми бачимо один із тих випадків, коли економічні інтереси перетинаються (та почасти входять у суперечність) із геополітичними й ідеологічними. Міжнародно-правові постулати, зафіксовані у Статуті ООН, такі як принципи недискримінації, рівноправності, суверенності політичного курсу незалежної країни, у цій ситуації випробовуються на міцність із боку КНР. Від того, яким чином буде розв'язаний цей геополітичний конфлікт між Китаєм і Литвою (як частиною ЄС і НАТО, ОБСЄ і ОЕСР), залежатиме, який правовий і політичний *прецедент* утвориться у новітній міжнародно-правовій практиці.

Із філософсько-правового погляду, цікаво спостерігати процес екстраполяції сутності «канселінгу» (як практики щодо якоїсь особи, фізичної або юридичної) із соціокультурної у сферу міждержавних відносин, із намаганням демонстративно, показово застосувати інструменти «канселінгу» з боку однієї, більш сильної країни щодо іншої. Адекватне розуміння сутності феномену «канселінгу» вимагає звернутися до філософсько-правового аналізу такого конструкту, як «Cancel culture». Дослідження цього питання було започатковане у попередніх публікаціях [10, с. 260–266], однак зміст його потребує певного уточнення у контексті досліджуваного тут китайсько-литовського конфлікту.

Феномен «Cancel culture» є специфічною соціальною практикою, коли якась публічна особа, бренд чи корпорація під тиском «суспільної думки» та ЗМІ позбавляється підтримки широкого загалу, піддається осуду та навіть вигнанню, «скасуванню», бойкоту (being cancelled, banned), повному виключенню із соціальних або професійних спільнот як у медійному середовищі, так і в реальному світі. Словник Merriam-Webster пропонує визначити термін «канселінг» (англ. Canceling) як «всезагальне припинення підтримки» [11]. У західних суспільствах «канселінгу» піддаються, наприклад, за висловлювання «гомофобських», «трансфобських», «антифеміністських», «ксенофобських» та інших нетолерантних поглядів. Об'єкт подібної форми остракізму вважається «скасованим», що неодмінно призводить до репутаційних і матеріальних втрат, до розірвання контрактів із відомими брендами-рекламодавцями, до неможливості влаштуватися на роботу у престижні компанії або впливові установи (навіть незважаючи на високий професіоналізм і колишні заслуги перед суспільством).

Знову ж таки, з філософсько-правової погляду, буває не так вже просто визначити, *де проходить межа* між «нетолерантним» висловлюванням і свободою поглядів, свободою слова, самовираження тощо. Здавалося б, питання стосовно *свободи слова* виглядає якимось дивним (і навіть недоречним) у сучасному світі, де загально визнаними вважаються принципи Загальної декларації прав людини, Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10 «Свобода вираження поглядів») – у світі, де майже кожна держава включила

до своєї конституції відповідні принципи. Більш того, питання *свободи слова* виглядає «квірішеним» раз і назавжди у світі, де майже повсюдно функціонує більш-менш вільний Інтернет, а у кожного серйозного ЗМІ або медіа-ресурсу є власний web-портал із безкоштовним вільним доступом, не кажучи вже про численні соціальні мережі, комунікативні платформи, онлайн-спільноти, месенджери, тощо. І начебто *цензури* у більшості країн світу сьогодні немає, однак питання щодо свободи слова виглядатиме не таким вже однозначним, якщо ми уважніше придивимося до окремих тенденцій, що мають місце у розвитку нинішнього медіа-середовища (та комунікативної сфери загалом). Подвійні стандарти, які практикуються як у країнах умовного Заходу, так і в Китаї, мають подекуди більш або менш очевидний зв'язок із феноменом «канселінгу».

Актуалізація роздумів щодо свободи слова пов'язана, зокрема, із розквітом на Заході не тільки «культури скасування» (англ. «Cancel culture»), але й т. зв. «нової етики» (яка є м'якою формою цензури й інколи стає інструментом «диктатури меншин»). Водночас китайським ноу-хау у сфері ідеологічної цензури та жорсткого соціального контролю є т. зв. «Система соціального кредиту» (англ. Social Credit System, кит. 社会信用体系).

У будь-яку історичну епоху завжди існують якісь табу. Їхній зміст, звичайно, змінюється із плином часу, під впливом етичних імперативів, що притаманні тому або іншому суспільству в різні часи. Ці табу природно розповсюджуються й на ЗМІ (наприклад, фактична заборона будь-якої критики руху «Black Lives Matter» або критики сексуальних меншин, зловживань у «гендерному питанні», демонстративне засудження т. зв. «трансфобії», агресивна позиція ліберальних ЗМІ щодо консервативних політиків, професорів, інших публічних фігур – на Заході; низка неформальних обмежень щодо альтернативних тлумачень подій 2013–2014 рр. – в Україні; виключення публічної критики Компартії КНР, ситуації у Сінцзян-Уйгурському регіоні, окремих подій новітньої історії – у Китаї тощо). До того ж ніхто не скасовував фактору брехні (або «напівправди» чи «неперевіреної інформації» у ЗМІ) та проблемами симулякрів [12], створюваних і розповсюджуваних у медіа-середовищі. Інакше кажучи, свобода слова як принцип має доповнюватися ще і принципами соціальної відповідальності, об'єктивності, неупередженості у висвітленні подій і всіма іншими, що робитимуть інформацію правдивою, актуальною, безпечною, корисною (або хоча б нешкідливою).

Однак нам насамперед хотілося б тут зосередити увагу на феноменах «нової етики» та «канселінгу» як проявах зазіхань на свободу слова та вираження поглядів. Не будучи цензурою за формою, ці феномени по суті є ознаками нетолерантності до думок, які йдуть проти тренду. Ось, наприклад, досить показовою є історія із публікацією у 2010 р. книги «Німеччина. Самоліквідація» [13], у якій відверто (і беззпідставно) говориться про шкідливість мусульманської й африканської імміграції для ФРН та усєї Європи. Автором книги є Тіло Саррацин, германський політик, экс-член ради директорів Німецького федерального банку (його змусили достроково піти у відставку у 2010 р., через місяць після виходу книги «Німеччина. Самоліквідація»), экс-член Соціал-демократичної партії ФРН (виключений зі складу SPD у 2020 р., ймовірно, через публікацію у 2014 р. книги «Новий праведний терор» і загальну незгоду із міграційною політикою правлячої партії та критику концепту т. зв. мультикультуралізму). На прикладі цього германського політика можна роздивитися, як власне працює механізм «канселінгу».

Політична кар'єра Т. Саррацина не випадково скінчилася у 2010 р., адже й у своїй роботі [13], і в попередніх інтерв'ю аргументовано описує наслідки, які, на його думку, очікують Німеччину внаслідок падіння народжуваності, проблематичної імміграції (особливо мусульманської)

та зростаючого незабезпеченого і малоосвіченого прошарку населення. У своїй книзі Т. Саррацин стверджує, що мігранти – мусульмани й африканці – навіть у другому і третьому поколіннях у більшості своїй не можуть і навіть не хочуть інтегруватися у німецьке суспільство. Спираючись на реальні факти та статистику щодо безробіття та злочинності, у яких фігурують багато мігрантів зазначених категорій, Т. Саррацин робить висновок про те, що через поступову зміну етнічного складу населення Німеччини все більш «дурнішає», тобто падає його загальний інтелектуальний рівень.

Публікація зазначеної книги «Deutschland schafft sich ab» закономірно спричинила звинувачення у тому, що Т. Саррацин нібито розпалює расизм і ксенофобію. Його звинуватили у пропаганді біологічного детермінізму, назвали соціальним дарвіністом, расистом, ворогом толерантності та соціальної справедливості (хоча його позиція знайшла величезну кількість прибічників серед пересічних німців). Ця жорстка ліво-ліберальна та соціально-демократична критика надихнула Т. Саррацина написати наступну книгу, «Терор нових чеснот: поза межами свободи вираження поглядів у Німеччині» [14], у якій висвітлюється проблематика ідеологічного терору з боку носіїв «нової етики», ідеологів «політичної коректності» та робиться спроба продемонструвати, що відбувається, коли політик вступає у конфлікт із «загальноприйнятою суспільною думкою» (думкою, сформованою у найкращих традиціях У. Ліппмана й Е. Бернейса).

Т. Саррацин – це, на наш погляд, приклад політика, котрий мав сміливість висловити *іншу* думку, за що й був підданий нищівній критиці, позбавлений кар’єрних перспектив і багатьох привілеїв, які б він мав, коли би тримав свої думки при собі. На його прикладі ми бачимо, як спрацьовує механізм «канселінгу» у сучасному відкритому суспільстві. Професор психології Джордан Пітерсон (якого, до речі, обвинувачують у «білому супрематизмі» через його позицію проти політики «гендерної ідентичності», проти квот для афроамериканців у працевлаштуванні, проти гіпер-фемінізму) вважає, що у сучасному світі *свобода слова опинилася під загрозою* на догоду фальшивій толерантності. Ряд інтелектуалів висловлюють побоювання, що технологічно-розвинені країни як Заходу, так і Сходу нині зайняті створенням своїх різновидів «цифрового паноптикуму». Його західна версія спирається на «нову етику» як ідеологічне підґрунтя та на «канселінг» як технологію виключення із середовища інфлюенсерів тих, хто постає проти домінуючої «суспільної думки».

Згадувана вище *нова етика* (або «нова моральна чутливість») потребує окремої уваги, однак спершу варто звернути погляд на різні тлумачення цього словосполучення у різні історичні епохи. У книзі «Глибинна психологія і нова етика» [15] один із найобдарованіших учнів Карла Юнга, Еріх Нойманн, виклав свою концепцію «нової етики», у якій він показує слабкість чинної тоді системи етичних цінностей. Сутність концепції полягає у відмові від поділу навколишнього світу на «добре» і «погане», у звільненні від спроб приборкати зле начало, так звану «тінь» (один із архетипів Юнга), тобто внутрішні деструктивні сили, й у визнанні індивідом своєї темної сторони й інтеграції з нею. В основу своєї концепції Е. Нойманн покладає заклик до особистої відповідальності індивіда, висуваючи високі вимоги до його моральної зрілості, оскільки вона визначає його майбутній розвиток.

Е. Нойманн розмірковує про існування етичних проблем, які не піддаються розв’язанню за допомогою колективної моралі, або т.зв. «старої етики», основними методами реалізації якої є практики пригнічення і витіснення. Він порівнює процес примирення з несвідомим – із парламентською демократією: примиренням є перемовини, пошук консенсусу і можливість домовитися із «психічною меншістю», тоді як стара етична традиція порівнюється

з абсолютною монархією, з однопартійною диктатурою. Таку специфіку мав той первісний, «психологічний» контекст феномену «нової етики», однак тут ми говоримо не про нього.

Суспільно-політичний дискурс «нової етики» значною мірою сформувався у Німеччині на початку ХХ ст. У той історичний момент «нова етика» уособлювала прогресивний реформаторський рух, що визначав необхідність переоцінки всіх тодішніх цінностей, якими жило суспільство. На той момент ключовою тезою «нової етики» було переконання, що традиційні ієрархії мають бути переглянуті з урахуванням соціальних змін. За відправну точку *місі* «нової етики» можна приймати проблему свободи жінок, розвитку їхнього людського потенціалу, включаючи і можливість поєднувати сім’ю і роботу, повноцінне життя дружини та матері – із життям працюючої, соціально активної жінки. Наголошувалося на тому, що жінки повинні мати доступ до всіх можливостей отримання освіти, обирати професію за своїм бажанням, отримувати допомогу по вагітності та пологах як матері [16, с. 288]. Таким чином, *та «нова етика»* була синонімом боротьби за гендерну рівність у її *нормальному* розумінні, тобто рівність між двома реальними, природними статтями – чоловічою та жіночою (без усіляких «промислових варіацій»).

Але що ж сталося потім? Як вийшло так, що із руху за природну соціальну справедливість і гендерний паритет поняття «нової етики» поступово виявилось дискредитованим і виродилося у *нинішню* «нову етику» – в ідеологію «диктатури меншин»? Вживаючи це словосполучення сьогодні, під «нової етикою» дедалі частіше мають на увазі спробу з боку меншин нав’язати більшості різні протиприродні наративи (здебільшого у питаннях гендерної самоідентифікації). До негативних проявів «нової етики» також можна віднести й агресивний фемінізм, і виправдання зловживань (а часом і цькування) з боку ініціаторів таких рухів, як «#MeToo» (боротьба із харасментом), «#Black Lives Matter» (у ході якого виникла ідея про необхідність т. зв. «расових квот» при працевлаштуванні).

За радикальними оцінками, ідея «етичної чистоти» здатна перетворитися на явище не менш репресивне, аніж ідея «расової чистоти». Тоді, щоправда, досліджуватимуться не форма черепа чи національна належність, а *етичне минуле* кожного більш-менш впливового індивіда: а чи нема десь там, у глибині десятиліть, якогонебудь хоча б невеличкого, але «харасменту», «аб’юзу» чи просто якихось висловлювань, котрі тепер не відповідають новій системі цінностей? А якщо раптом є – падай на коліна і висловлюй каяття (тоді, можливо, тебе не позбавлять статусів і посад, не «забанять» або не розірвуть контракти). Крім того, якщо раніше творчість полягала у створенні картин, музики, текстів, то сьогодні дедалі більше – у невинному акціонізмі, а також у перекресненні власного тіла та вигадуванні нових гендерних визначень. Цікаво, що «посткатолицька» Європа у значно меншому ступені сприймає т. зв. *нову моральну чутливість* як щось саме собою зрозуміле; ця тенденція більше характерна для секулярного «постпротестантського» світу.

Дещо інша картина спостерігається у тоталітарному (у політичному сенсі) Китаї, де впроваджується «Система соціального кредиту». За окремими оцінками [17], під такою назвою відбувається розбудова «китайської версії» паноптикуму. Принцип неймовірно простий: за допомогою цифрових технологій Китайська держава уважно приглядає за всіма своїми громадянами й оцінює їхню поведінку шляхом нарахування або списання умовних балів. Власники високого соціального рейтингу мають різноманітні переваги та дисконти, тоді як неблагонадійні громадяни (із низьким рейтингом) зазнають – у порядку суспільної солідарності – легальної дискримінації: неможливості отримання позик або менш вигідних кредитних умов; заборони на роботу в держустановах, неможливість

заняття керівних посад; відмови чи обмеження у соціально-печенні; особливо ретельного огляду на митниці; відмови в авіаквитках, у спальному місці у нічних поїздах; відмови у місцях у люксових готелях і ресторанах; заборони на навчання дітей у дорогих приватних школах і навіть обмеження у відвідуванні навчальних установ тощо. Система зараз проходить тестування в окремих регіонах Китаю.

Отже, механізми «канселінгу» (щодо і правопорушників, і просто інакомислячих) входять у звичку всередині Китаю. У багатьох випадках цей феномен є необґрунтованою соціальною дискримінацією (щоправда, вона є цілком обґрунтованою на думку Компартії КНР). Застосування «канселінгу», підсилюване «цифровою диктатурою», інформаційною автократією (особливо у технологічно розвинених країнах) викликає занепокоєння у мислячих колах різних суспільств, створює всілякі песимістичні передчуття та побоювання, щоб увесь наш цивілізований світ раптом не потрапив у XXI столітті в епоху неототалітаризму, адже цифрові технології – це саме той ресурс, що несподівано вирішив проблему всіх попередніх диктаторів: раніше підтримувати тотальне спостереження за всіма своїми громадянами та «правильну ідеологію» було надто дорого (наявні засоби були технічно недосконаліми та не дуже переконливими), а тепер стає не так вже складно з технологічного погляду і цілком доступно – з фінансового.

Як може виглядати «канселінг» щодо осіб, котрі знаходяться під юрисдикцією певної держави, було показано вище, але у масштабі міждержавних відносин «канселінг», як ми бачимо, має дещо інший вигляд. Зараз КНР випробовує цей механізм на Литві, однак як саме розгортатиметься зазначений політико-економічний конфлікт, яких наслідків зазнають його основні учасники – залежатиме від реакції міжнародної спільноти та насамперед від готовності євро-

пейців захищати власні цінності, права та свободи, основоположні принципи міжнародного права навіть ціною можливих економічних втрат. Врешті-решт, будь-який «канселінг» може мати ефект тільки за умови його *колективного* характеру, коли широке коло учасників долучаються до бойкоту щодо об'єкта такого канселінгу. Тож можна припустити, що литовська економіка загалом залишатиметься у безпеці, якщо Євросоюз не піддасться на китайський шантаж.

Загальним **висновком** із усього вище викладеного є умовивід, що нинішній Китай, будучи достатньо впливовою силою у сучасному світі, прагне повернутися до статусу гегемона й активно застосовує економічні інструменти як засоби геополітичного тиску. Литва у цьому випадку виступає лиш як «пробний камінь» такої політики. Використання економічних інструментів у геополітичних цілях супроводжується *зловживанням правом* (у низці випадків воно може мати форму торгового шантажу), а інколи – навіть прямим порушенням деяких принципів міжнародного права, зафіксованих Статутом ООН. Таке радикальне розірвання торгово-економічних і політичних відносин між КНР і країною ЄС не мало досі прецедентів у новітній історії, так само як і жорсткий тиск Китаю на ключових партнерів Литви.

Перспективи вирішення цього конфлікту істотно залежать від ступеню реальної солідарності країн ЄС із Литвою та відданості світової спільноти декларованим принципам *недискримінації*, співробітництва, пошуку компромісів. У будь-якому разі результати розв'язання досліджуваної китайсько-литовської суперечки слугуватимуть ілюстрацією того, наскільки дієвими є відповідні правові принципи, закріплені у Статуті ООН. Подальший аналіз цього кейсу матиме науково-практичну цінність для розвитку сучасної науки теорії держави та права.

ЛІТЕРАТУРА

1. United Nations Charter. *The official full text*, edition on 16.09.2005. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 11.01.2022).
2. Недискримінація. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / відп. ред. О.В. Петришин. Київ : Право, 2017. Т. 3 : Загальна теорія права. 952 с.
3. Литва поссорилась с Китаем из-за Тайваня. *Meduza* : веб-сайт. URL: <https://meduza.io/feature/2022/01/13/litva-possorilas-s-kitaem-iz-zatayvanya-na-ostrove-iz-solidamosti-pyut-litovskiy-kvas-a-vlasti-obeschayut-novomu-soyuzniku-kredity-i-investitsii> (дата звернення: 13.01.2022).
4. Chow P. The "one China" dilemma. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 318 p.
5. Goldstein S.M. China and Taiwan. Malden, MA : Polity Press, 2015. 228 p.
6. China/Taiwan: evolution of the "one China" policy. Key statements from Washington, Beijing, and Taipei. *Congressional Research Service*. Washington, D.C. : Library of Congress, 2015; New York : William S. Hein & Company, 2017. 83 p.
7. Stovpets O.V. Sinitic civilization's worldview features and their system-forming role in the complex of social relations in modern China. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2020. Vol. 17. P. 59–72. DOI: <https://doi.org/10.31392/iscs.2020.17.059>
8. German business hits out at China after Lithuania trade row snares exports. *The Financial Times* : веб-сайт. URL: <https://www.ft.com/content/15119be1-3d57-4769-8f82-ff8cb36a668b> (дата звернення: 22.01.2022).
9. China-EU – international trade in goods statistics. *Eurostat* : веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#Trade_with_China_by_Member_State (дата звернення: 21.01.2022).
10. Стовпєць О.В. Роздуми щодо свободи слова у контексті феноменів «нової етики» та «канселінгу». *Соціально-гуманітарні виміри правової держави* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., приуроченої до 55-ї річниці з дня заснування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 30 квітня 2021 р. Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 260–266.
11. The Origin of "Cancel Culture". *Merriam-Webster* : веб-сайт. URL: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/cancel-culture-words-were-watching> (дата звернення: 26.01.2022).
12. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / пер. с франц. А. Качалова. Москва : Постум, 2015. 238 с.
13. Sarrazin T. Deutschland schafft sich ab. Wie wir unser Land aufs Spiel setzen. München : Deutsche Verlags-Anstalt, 2010. 461 s.
14. Sarrazin T. Der neue Tugendterror: über die Grenzen der Meinungsfreiheit in Deutschland. München : LMV, 2014. 398 s.
15. Neumann E. Tiefenpsychologie und neue Ethik. Zürich : Rascher Verlag, 1949. 128 s.
16. Lütgemeier-Davin R., Wolff K. Helene Stöcker, Lebenserinnerungen. Köln : Böhlau, 2015. S. 287–289.
17. Chin J., Wong G. China's New Tool for Social Control: A Credit Rating for Everything. *The Wall Street Journal* : веб-сайт. URL: <https://www.wsj.com/articles/chinas-new-tool-for-social-control-a-credit-rating-for-everything-1480351590> (дата звернення: 30.01.2022).